This is the accepted manuscript of the article, which has been published in *Idäntutkimus*, 2019, 26(3), 40-58. https://doi.org/10.33345/idantutkimus.87291

Turvattomuus ja opiskelijoiden tulevaisuusvisiot Suomessa ja Virossa

[Abstrakti] Artikkelissa tarkastellaan suomalaisten ja virolaisten opiskelijoiden visioita perheen ja sukulaisuussuhteiden lähitulevaisuudesta. Aineistona on 112 eläytymiskertomusta Tampereelta ja Tallinnasta. Opiskelijoita pyydettiin jatkamaan jompaa kumpaa kahdesta erilaisesta kehyskertomuksesta. Artikkelissa edetään aineistolähtöisesti visioihin nojautuen globaalilta tasolta kansallisvaltion kautta perheen ja sukulaisuussuhteiden yksityisyyteen. Aineistoa peilataan erityisesti modernia riskitietoutta koskeviin teoreettisiin keskusteluihin. Tutkimusote on poikkikulttuurinen vertailu. Tutkimuskysymyksenä on, millainen on turvattomuuden ja kuvitellun perhe-elämän tulevaisuuden kytkös. Suomalaisten ja virolaisten vastausten välillä on eroja ja yhtäläisyyksiä. Keskeisimmiksi eroiksi nousevat perhekäsitykset. Virolaiset näyttävät pitävän perinteistä perhemallia ikään kuin turvallisuustakuuna. Suomalaiset taas leikittelevät perheen käsitteellä ja turvaisivat mielellään hyvinvointivaltioon. [Abstrakti päättyy]

Turvattomuus herättää monia assosiaatioita vaaroista ja uhista, ja usein se liitetään valtiollisiin asioihin. Tässä artikkelissa turvattomuutta katsotaan perheen ja sukulaisuussuhteiden kautta. Turvallisuus käsitetään laajasti: inhimillisenä turvallisuutena, perhepolitiikan keinoina lisätä ennakoitavuutta sekä perheen ja suvun yhteisyytenä (vrt. Niemelä & Lahikainen 2000). Aineistona ovat opiskelijoiden eläytymiskertomukset Suomessa ja Virossa. Opiskelijoita pyydettiin eläytymään lähitulevaisuuteen jatkamalla annettua kehyskertomusta.

Artikkelin idea syntyi havainnosta, jonka mukaan sekä suomalaiset että virolaiset tutkimukseen osallistuneet opiskelijat visioivat tulevaisuutta monella tasolla. He ottivat esiin sekä geopoliittisia ja maailmanlaajuisia kysymyksiä että perheiden arkipäivään liittyviä asioita, kun heitä pyydettiin kuvittelemaan perheen ja sukulaisuussuhteiden lähitulevaisuutta. Jos turvallisuus ymmärretään sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden yhteen kietoutumiseksi, se voidaan nähdä esimerkiksi maahanmuutto- ja integraatiopolitiikkana, yhteiskunnan eheytenä ja hyvinvointivaltiollisena politiikkana sekä arjen turvallisuutena (vrt. Kotilainen 2018; Niemelä 2000).

Turvallisuuden ja turvattomuuden tunne ovat eri asioita kuin tilastolliset faktat esimerkiksi rikollisuudesta (Koskela 2009, 104–105). Jälkimoderniin yhteiskuntaan on syntynyt erityinen

riskitietoisuus, jonka väitetään uudella tavalla hallitsevan nykyihmisen arkipäivää (Koskela 2009; Helen 2016). Moderni turvallisuusajattelu perustuu riskien ennakoimiseen ja hallitsemiseen. Turvallisuus puolestaan merkitsee riittävää hyvinvointia ja tunnetta sen jatkuvuudesta. Saksalaisen Ulrich Beckin (1992) mukaan riskit ovat yhä hallitsemattomampia, mistä seuraa lisääntynyt riskitietoisuus ja itsereflektiivisyyden vaatimus (ks. Culpitt 1999). Jälkimodernissa yhteiskunnassa, jota voidaan kutsua myös riskiyhteiskunnaksi, ei ole selkeää normaalisuutta, vaan turvattomuus ja elämänhallintakriisit ovat normaaleja.

Riskin käsitteellä on monta merkitystä ja juurta. Artikkelissa viitataan erityisesti hyvinvointiajatteluun, jossa varaudutaan ihmisten ja perheiden elämänkaaren riskeihin tai yllättäviin onnettomuuksiin. Beckiläinen riskiyhteiskuntateesi poikkeaa siitä olennaisesti, koska Beckin (1990) mukaan riskit ovat totaalisesti hallitsemattomia. Beckin kuvaamaa riskiyhteiskuntaa uhkaavat universaali teknologinen saastuminen ja biokemiallinen tuho, joita ei voi paeta ja joihin on vaikeaa varautua. Myös ilmastonmuutos nähdään usein tällaisena riskinä.

Kuvittelu on yksi tapa saada tietoa tulevaisuudesta sekä peilata myös nykyisyyttä. Toinen on tulevaisuutta ennakoivat laskelmat ja asiantuntijaskenaariot, joilla varaudutaan tulevaisuuteen. Tulevaisuuden visioinnin ydinkäsitteitä ovat dystopiat ja utopiat. Dystopiat voidaan määritellä antiutopioiksi, kauhu- tai uhkakuviksi onnettomasta tulevaisuudesta (Lahtinen 2017, 6). Dystopioissa uhkana saatetaan nähdä totalitaristinen yhteiskunta (James 2003, 219), kuten fasismi tai fundamentalismi sekä hallitsemattomat kapitalistiset markkinavoimat. Myös käsistä riistäytyvä teknologia voi olla dystooppista (Vornanen 2000, 324; Vahvanen 2018).

Sattumaa ja ihmisten ennakoimattomia valintoja voidaan tehokkaasti lähestyä laadullisin menetelmin analysoitavalla vapaaseen kerrontaan perustuvalla aineistolla. Artikkelissa edetään aineistolähtöisesti opiskelijoiden kirjoittamiin visioihin nojautuen globaalilta tasolta kansallisvaltion kautta perheen ja sukulaisuussuhteiden yksityisyyteen. Tutkimusote on poikkikulttuurinen (Gordon & Lahelma 2004). Suomi ja Viro ovat lähekkäin sijaitsevia sekä mielenkiintoisella tavalla samanlaisia ja erilaisia. Vain muutama vuosikymmen sitten ”idän” ja ”lännen” välinen raja erotti niitä, mutta nykyään on pyrkimyksiä samanlaistumiseen ja yhteistyöhön. Tutkimuskysymyksenä on, millainen on kuvitellun turvattomuuden ja perhe-elämän tulevaisuuden kytkös kahdessa tutkitussa maassa.

Hyvinvointivaltio ja turvattomuuden hallinta

Brittitutkija Ian Culpitt (1999, 2–10) pohtii riskin käsitteen monimerkityksisyyttä ja liittymistä sosiaalipolitiikkaan Beckin riskiyhteiskuntateesiä kommentoiden. Uusliberalistinen ajattelu kaventaa hyvinvointiajattelun puheeksi riskeistä ja turvallisuudesta. Perinteinen hyvinvointiajattelu pyrkii takaamaan turvallisuuden pitkälti valtiollisen huollon, suojelun ja vakuuttamisen keinoin (ks. Niemelä 2000). Uusliberalistisessa tulkinnassa tilalle tulee sopimusajattelu ja konsensushakuisuuteen liittyvä uusi hallintatapa. Uusliberalistinen hallinta saa aikaan sosiaalisen alueen surkastumisen, jolloin moraalinen ja normatiivinen keskustelu hyvästä asiantilasta kuihtuu. Termit velvollisuus, vaatimus ja vastuu korvautuvat termeillä riippuvuus ja riski.

Uusliberalistinen hallinta lisää yksilön vastuuta esimerkiksi terveydestään, turvallisuudestaan ja selviytymisestään (vrt. Helen 2016). Jälkimoderniin yhteiskuntaan kiinteästi liitetty individualismi (Giddens 1991) on erityinen osa riskiajattelua. Culpitt (1999, 2) korostaa, että riski on aina kollektiivinen ja onnettomuus yksilöllinen, vaikka yksilön vastuuta ja autonomiaa korostetaankin. Yksilön riskinottokyky ja vapaus näyttävät korostuvan (uus)liberaaleilla vapailla markkinoilla, mutta vaatimukset turvallisuudesta osoitetaan viime kädessä valtiolle. Riskin toteutumisen pelko, turvallisuuden tarve ja ennaltaehkäisevä kontrolli ylikorostuvat ja ulottuvat myös intiimeille alueille (Koskela 2009).

Ennakoimattomuus ja kriisiherkkyys liittyvät uusliberalistiseen talouteen ja hyvinvointiajatteluun, jotka ovat vallalla sekä Suomessa että Virossa. Turvallisuutta järkyttäneet taloudelliset kriisit sekä 1990-luvun alussa että vuoden 2008 jälkeen ovat koetelleet molempia maita. Viron muutosvauhtia luonnehditaan nopeammaksi kuin Suomen. Viro on vuonna 1991 tapahtuneen (uudelleen)itsenäistymisen jälkeen siirtynyt ”maailmanennätysvauhdilla” maatalouteen ja kaivostalouteen perustuvasta yhteiskunnasta palvelu- ja tietoyhteiskunnaksi. Talouden liberalisoiminen alkoi ”shokkihoidolla” (Lauristin & Vihalem 2002, 27; Leppiman 2010, 18–20; Rauhala 2007). Muutosta on kuvattu myös traumaattiseksi (Reiter 2012; Sippola 2017). Kyseessä on tähän tutkimukseen osallistuneiden informanttien syntymän ja aikuistumisen aika.

1990-luvun alun jälkeen, jolloin sosialismi kaatui ja yhteiskuntajärjestelmä muuttui, omaksuttiin uusliberalistinen hyvinvointimalli, missä korostuvat yksilön vastuun ja itsesäätelyn periaatteet sekä asioihin puuttumista välttelevä valtio. Väitetään, että uuden talouden seurauksena myös sosiaaliset siteet ja verkostot ovat muuttuneet ja yhteisöllisyys vähentynyt, jolloin Virossakin eletään yksilöllistymisen ilmapiirissa. Virokin on muuttunut ”riskiyhteiskunnaksi”, jossa pyritään

”hyvinvointiyhteiskuntaan” mieluummin kuin hyvinvointivaltioon, vaikka omaisilla on edelleen lakisääteinen vastuu perheenjäsenistä (Leppiman 2010, 24–27). Viron väitetään selviytyneen vuoden 2008 lamasta talouden notkahduksella nopeasti ja paremmin kuin muut Baltian maat (Sippola 2017, 468).

Suomeen uusliberalistinen riskiyhteiskunta ja hyvinvointiajattelu ovat hiipineet enemmänkin pikkuhiljaa ekonomistisen talousajattelun korvatessa sosiaaliseen kestävyyteen pyrkineen hyvinvointivaltiollisen politiikan. Raija Julkunen (2001, 57–80) kiinnittää huomiota siihen, että talouden ja hyvinvointiajattelun uudistuksia suunniteltiin jo ennen 1990-luvun alun talouslamaa 1980-luvulla tapahtuneen rahamarkkinoiden vapauttamisen jälkeen. Lama ryyditti uuden talousajattelun ja julkisjohtamisen käyttöönottoa säästöjen ja tehostamisen hengessä. Vuonna 2008 alkanut uusi lama tunnetaan lisääntyneestä talouskuripolitiikasta (Julkunen 2017) ja sen sosiaalipoliittiset seuraukset ovat vasta arvioitavina. Suomessa pohditaan, kestääkö pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli (emt. 362–366).

Pohjoismainen hyvinvointivaltio antaa lupauksen sosiaalisesta turvallisuudesta ja luottamuksesta (Anttonen & Sipilä 2000; Niemelä 2000). Se tasaa yksilöiden ja perheiden elämänkaareen ja äkillisiin onnettomuuksiin liittyviä riskejä pääasiassa tulonmenetyksen kannalta. Nämä riskit ovat kuitenkin eri asia kuin maailmanlaajuiset hallitsemattomat riskit. Aineiston analyysissä fokusoidutaan erityisesti hyvinvointivaltiolliseen perhepolitiikkaan, mutta sivutaan myös työmarkkinatilannetta sekä perheiden ja sukujen yhteisöllisyyttä ja poliittista ilmapiiriä. Artikkelin informantit ovat ns. lastenhankintaiässä ja samalla aikuisuuteen siirtymävaiheessa, jossa työmarkkinoiden epävarmuus, yhteiskuntaan integroitumisen vaikeus ja jatkuvuuden puute ovat heidän sukupolvikokemuksensa (vrt. Reiter 2012) ja näköalapaikkansa tulevaisuuteen.

Uusliberalistinen riskiyhteiskunta erilaisine sisältöineen ja turvallisuusodotuksineen ulottuu myös lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaan sekä perheiden arkielämään. Timo Harrikari (2011) kiinnittää huomiota 20–30 vuotta lapsi- ja nuorisopolitiikassa jatkuneeseen huolipuheeseen ja pohjoismaisesta, lapsia ja nuoria osallistavasta, hyvinvointivaltiollisesta ajattelusta poikkeavien moralisoivien, kurinpidollisten ja luokittelevien keinojen omaksumiseen. Pikkulapsiperheisiin kohdistuvalla huolipuheella ja varhaisen puuttumisen ideoilla on kahdet kasvot: tuki ja kontrolli (Satka 2011; Nätkin & Vuori 2007). Riskien ennakoinnilla ja huolipuheella pyritään lisäämään hyvinvointia, mutta onnistutaan luokittelemaan lapsiväestöä. Riski saatetaan ymmärtää jo toteutuneeksi haitaksi. Julkista huolipuhetta ei sellaisenaan voi pitää todellisuuden indikaattorina, jolloin lapset ja nuoret voisivat nykyään erityisen huonosti ja olisivat ennennäkemättömän pahantapaisia (Harrikari 2011, 324–325). Kysymys on hallinnan tavan muutoksesta, joka ilmenee

nuorten kiristyvänä säätelynä. Mukana on lisääntyvä eriarvoisuuden momentti, jolloin toisten kasvava vapaus lisää toisten kontrollia ja hallintaa. Jälkimoderni riskiyhteiskunta ei kuitenkaan tarkoita kontrolloivaa vallankäyttöä, ylhäältä ohjautuvaa salajuonta ja johtajuutta, vaan reflektiivistä otetta sen jäseniltä. Yksilösubjekti on itse riskitietoinen ja vastuullinen (Helen 2016). Riskiajattelu on tulevaisuuteen suuntautuvaa ja hyvinvointia tuottavaa, kun sen sijaan luokitteluista syntyvä leima on lamauttavaa.

Hyvinvointivaltiollinen ajattelu pyrkii nostamaan naiset ja lapset perheen yksityisyydestä julkiselle alueelle, aktiivisiksi toimijoiksi ja perheasiantuntijoiden kumppaneiksi. Naisystävällisen pohjoismaisen hyvinvointivaltion utopian mukaan palveluja tarjotaan universaalisti kaikille ja näin taataan yleisen tasa-arvon lisäksi myös sukupuolten tasa-arvo pikkulapsiperheissä. Utopian mukaan nainen voi synnyttää lapsia joutumatta miestä huonompaan asemaan työmarkkinoilla hoivapalvelujen ansiosta. (Anttonen 1994, 224.) Uusliberalismissa puolestaan perhe, josta ei välttämättä erotu eri toimijoita, pidettäisiin mielellään yksityisyydessä, vaikka ”riskiperheet”, joista puhutaan myös moniongelmaperheinä, tarvitsevat ajoittain apua ja kontrollia. Tuen tarpeen sattuessa perheen tulee olla vastaanottavainen, muttei se saa ripustautua tuen varaan. (Nätkin & Vuori 2007, 31–35; Yesilova 2007, 62.)

Aineisto ja metodi

Tutkimuksen aineisto on syntynyt perheen ja sukulaisuussuhteiden lähitulevaisuuden kuvittelun pohjalta Suomessa ja Virossa. Informantit ovat yliopisto-opiskelijoita, joita voi pitää potentiaalisina tulevaisuuden päättäjinä ja asiantuntijoina. He elävät ikänsä ja elämäntilanteensa puolesta mielenkiintoisessa aikuisuuteen siirtymävaiheessa, joka sisältää myös paljon valintoja ja epävarmuuksia sekä riskejä esimerkiksi työuran ja perheen perustamisen suhteen. Ikävuosia 17–24 pidetään aikuistumiseen siirtymävaiheena ja mannheimilaisessa sukupolviteoriassa (ks. Mannheim 1952) myös ns. otollisena aikana, jolloin yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat voimakkaasti mielipiteisiin ja sukupolvitietoisuuteen. Erityisesti virolaiset vastaajat, samoin kuin muiden Baltian maiden nuoret aikuiset, ovat varttuneet ja aikuistuneet yhteiskunnassa, joka on kokenut lyhyessä ajassa paljon mullistuksia. (Ks. Reiter 2012, 25.)

Aineiston keräsin ns. eläytymismenetelmällä (vrt. Eskola ym. 2017). Noin liuskan mittaisten pienten kertomusten kirjoittaminen tapahtui seminaaritilanteessa, yliopistollisen kurssin ohessa, ilman eri johdatteluja. Joka toinen läsnä ollut opiskelija sai kehyskertomuksen 1 ja joka toinen

kehyskertomuksen 2, joita he jatkoivat omalla visiollaan[i]. Vastaajilla oli noin tunti aikaa vastata. Kehyskertomuksia on hieman muunneltu vuosilukujen osalta aineistonkeruuvuosien 2015–18 aikana siten, että ensimmäiseksi eli vuonna 2015 kerätyssä aineistossa kuvitteluvuosi oli 2030 ja jälkimmäisissä 2040. Samalla kuvittelun aikajänne vaihtui 15:stä 23 vuoteen. Kehyskertomukset kuuluvat seuraavasti:

> **Kehyskertomus 1**. Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on noussut. Eri sukupolvet ovat paljon enemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden hyvinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?
>
> **Kehyskertomus 2.** Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on romahtanut. Sukupolvet ovat vielä vähemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden pahoinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?

Kehyskertomuksilla tarjotaan alkutilanne, joka on hieman stereotyyppinen ja mahdollisesti suuntaakin vastaajien tulevaisuuden kuvittelua. Niissä ikään kuin oletetaan perheen ja suvun arvostuksen liittyvän tiiviiseen vuorovaikutukseen ja perheiden hyvinvointiin. Päinvastoin, heikon arvostuksen nähdään liittyvän pahoinvointiin ja niukkaan vuorovaikutukseen. Menetelmä, joka on saanut 1960-luvulla alkunsa klassisesta koeasetelmasta (ks. Eskola ym. 2017, 265), pitää sisällään rajoituksia, kuten juuri kehyskertomuksen vaikutus tuotetun tiedon luonteeseen.

Virolaisten opiskelijoiden vastauksia on yhteensä 61 kappaletta. Olen kerännyt ne vuonna 2018 kahdesta eri luentotilaisuudesta Tallinnan yliopistolla (Aineisto 1) ja Tallinnan teknillisellä yliopistolla (Aineisto 2). Virolaiset olivat iältään 22–50 -vuotiaita. Vastaajista 14 oli miehiä ja 47 naisia. Vastaajista 38 oli sosiaalityön opiskelijoita, ja he olivat kaikki naisia ja keskimäärin vanhempia; 23 oli liiketaloustieteen opiskelijoita, ja he olivat keskimäärin hieman nuorempia kuin sosiaalityön opiskelijat. Kaikki miesvastaajat olivat liiketaloustieteen opiskelijoita. Nuorimmat vastaajat (17 kpl) olivat syntyneet Viron vuonna 1991 tapahtuneen itsenäistymisen jälkeen. Valtaosa vastaajista sen sijaan syntyi Viron neuvostotasavaltaan. Osa vastaajista oli venäläistaustaisia, minkä he saivat halutessaan ilmoittaa.

Suomalaisten opiskelijoiden vastauksia on yhteensä 51 kappaletta ja iältään vastaajat olivat 19–50 –vuotiaita. Olen kerännyt vastaukset kolmessa eri luentotilanteessa: vuonna 2015 keräsin 19 vastaajan (Aineisto 3) ja 2018 puolestaan 11 vastaajan aineiston (Aineisto 4) Tampereen yliopistosta. Silloisen Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön opiskelijat olivat pääosin yhteiskuntatutkimuksen, sosiaalityön tai kasvatustieteen tutkinto-ohjelmista (3 miestä ja 26 naista). Vuonna 2018 keräsin 21 vastaajan aineiston (Aineisto 5) Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulusta (8 miestä, 10 naista, 3:sta ei mainintaa). He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, johtamista ja kansainvälistä politiikkaa. Kaikkien aineistojen litteroitu tekstimassa on yhteensä 68 sivua.

Aluksi koodasin vastauksista aineistolähtöisesti suuntaa-antavat teemat, joita opiskelijat yleensäkin nostivat esiin. Analysoitavana oli koko aineisto. En tässä vaiheessa paljoakaan huomioinut vastausten sävyä eli sitä, olivatko teemat esitetty uhkakuvina/dystopioina vai ihannekuvina/utopioina. Syntyi seuraava taulukko, joka kuvaa keskustelun määrällisiä suhteita varsin suuripiirteisesti. Teema muodostui yhden tai useamman lauseen kokonaisuudesta.

Taulukko 1: Vastauksissa esiintyvien teemojen lukumäärä eri aineistoissa

Teemat	**Aineisto 1**		**Aineisto 2**	**Aineisto 3**	**Aineisto 4**	**Aineisto 5**
Perhearvot tai niiden puute	23		6	15	6	5
Syntyvyys, väestökehitys	5		4	1	5	4
Perhepolitiikka, sosiaalipolitiikka	13		5	--	7	3
Perhemalli	11		2	5	2	2
Individualismi >< perheyhteisöllisyys	12		5	13	7	9
Sukupolvien välinen kuilu tai murtuma	6		7	2	1	2
Sukupolvien integraatio & vuorovaikutus	13		5	20	4	7
Sukupuolten tasa-arvo, sukupuoli-neutraalius	2		2	--	2	1
Elinikä ja hyvinvointi	9		8	2	7	1
Koulutus, sivistys, tieto	4		4	--	2	1
Lääketiede, terveydelliset innovaatiot	2		3	--	--	1
Vanhusten hoiva	4		--	3	4	2
Talouskasvu, jälleenrakennus, elintaso	3		5	1	--	1
Eriarvoisuus, työttömyys, sosiaaliset ongelmat	4		2	5	8	2

Talouskriisi, hyvinvointivaltion kriisi, taloudellinen kilpailu	2		2	8	9	6
Pendelöinti, muutto-liike, globaali kanssakäyminen	10		3	7	4	4
Ekologinen kriisi, ilmastonmuutos	1		1	5	2	2
Sota, tuho tai rauha	1		2	2	--	--
Teknologia & sosiaalinen media	10		12	10	2	10
Poliittinen ilmapiiri	4		1	--	--	--
Muut	4		--	2	2	--

Koska artikkelin tutkimuskysymyksenä on tuvattomuuden ja perhe-elämän tulevaisuuden välinen kytkös kahdessa tutkitussa maassa, kiinnitin aineistolähtöisen teemoittelun jälkeen huomioni kehyskertomuksen 2 tuottamiin vastauksiin, joiden oletin suoraan tuottavan turvattomuutta kuvaavia dystopioita ja uhkakuvia tulevaisuudesta. Huomasin kuitenkin, että opiskelijoilla oli vastauksissaan kerronnallista luovuutta. Heidän vastauksissaan saattoi tapahtua kerronnallinen käänne (Coffey & Atkinson 1996, 70–71), jossa uhkakuva muuttui positiiviseksi ja turvattomuus turvallisuudeksi tai päinvastoin. Myös kehyskertomuksen 1 vastauksissa saattoi olla turvattomuuteen liittyviä teemoja, kuten riskien hallintaan liittyvää visiointia. Analyysi ei lopulta ollut näin mekaaninen. Kuten Eskola ym. (2017, 269) toteavat, elämyskirjoittajat saattavat kääntää koko klassista koeasetelmaa muistuttavan tutkimusasetelman päälaelleen, eivätkä reagoi ”varioidun muuttujan” vaikutukseen mekaanisesti, vaan ovat pohtivia ja luovia vastauksissaan.

Aineiston analyysissä etenin kiinnittäen erityistä huomiota turvattomuuteen liittyviin ilmaisuihin, mutta analysoitavana oli edelleen koko aineisto, vaikka pääosin esimerkkisitaatteina käytin uhkakuvia. Aineiston analyysimetodina on teoriaohjaava sisällönanalyysi (Coffey & Atkinson 1996, 26–32, 13–143). Aineisto ryhmittyi kolmeen osaan: geopoliittiset ja maailmanlaajuiset turvallisuuskysymykset, kansallisvaltion tasoiset turvallisuuskysymykset sekä perheen ja sukulaisuussuhteiden yksityisyyteen kuuluvat asiat. Näiden osien sisällä tulkitsin ja vertailin molempien maiden opiskelijoiden itse esiin nostamia turvattomuuteen ja sen hallintaan liittyviä teemoja kansallisessa kontekstissa.

Tulkintakehikkona toimivat perhe- ja sukupolvitutkimus, hyvinvointivaltiollisen politiikkojen (väestö-, perhe-, lapsi- ja nuorisopolitiikan) tutkimus, samoin kuin aikuisuuteen siirtymiseen ja työmarkkinasuhteisiin liittyvä tutkimus, sekä näkemykset modernista riskitietoisuudesta. Vertailu ei ole systemaattista, vaan kontekstualisoin analyysissä esiin nostettuja tulevaisuusteemoja kahden

varsin erilaisen maan historialla sekä poliittisella ja yhteiskunnallisella tilanteella, mikä on ominaista poikkikulttuuriselle tutkimukselle (Ks. esim. Gordon & Lahelma 2004, 97–98, 102).

Jos syttyy sota tai puhkeaa kriisi – ulkoinen turvattomuus

Riskien paikallistamiseksi tarkkailin analyysissä huolen, vaaran, uhkan, pelon sekä pahoinvoinnin ilmauksia, jotka kertovat puutteellisesta turvallisuuden tunteesta. Toivon, ihanteen, unelman, hallinnan sekä hyvinvoinnin ilmaukset kertovat puolestaan turvallisesta tulevaisuudesta. Vastausten tyyli oli kirjava. Vähemmistö opiskelijoista käytti vastauksissaan *science fiction* -tyyppistä mielikuvitusta. Suurin osa vastauksista oli arkisempaa tai skenaariotyyppistä pohdintaa.

Dystopioiden on havaittu olevan nykyisin yleisempiä tulevaisuudenkuvia kuin utopioiden. Erityisesti vuosituhannen vaihde, *millennium*, viritti kuvittelemaan ja kirjoittamaan dystooppisia tulevaisuudenkuvia (ks. Soikkeli 2015, 146; James 2003, 223–224; Ronkainen & Ylijoki 1998). Kriisi- ja katastrofipuhe sekä sodan uhka ovat jo lähtökohtaisesti dystooppisia (Soikkeli 2015, 147). Katastrofipuheen pelot ja uhat syntyvät kussakin tarkastellussa aineistossa aina sen ajan aineksista (emt., 149). Suvi Ronkainen ja Oili-Helena Ylijoki (1988) havaitsivat 1980 -luvulla tehdyssä vastaavanlaisessa opiskelijoihin kohdistuneessa tutkimuksessa ”Perhe vuonna 2000”, että ydinsota ja asevarustelu kahden suurvallan välillä olivat maailmanlaajuisista pelonaiheista yleisimpiä.

Myös tämän tutkimuksen aineistosta löytyy tulevaisuutta koskevia uhkakuvia globaalilla tasolla. Seuraavassa 25-vuotias liiketaloustiedettä Tallinnassa opiskeleva mies kirjoittaa vuosituhannen vaihdetta tuoreemman dystopian diktatuurimaisesta vallanhimosta ja mielivallasta:

> Marsalkka Donald Trumpin kaksitoista vuotta kestäneen valtakauden jälkeen on Amerikan Yhdysvaltojen yksinvaltius kenraalimajuri Donald Trump jr:lla. On kulunut viisi vuotta kolmannesta maailmansodasta, joka puhkesi vuonna 2018 Pjongjangiin pudotetun ydinpommin seurauksena. Kahden tunnin kuluessa oli Korean kansandemokraattisen tasavallan puoleisesta Soulista murskattu 90 % ja siviilihenkilöitä kuollut 8 miljoonaa.
>
> Kiina päätti käyttää tilanteen hyväkseen ja julisti USA:lle sodan noustakseen maailman mahtavimmaksi valtioksi. Muutaman tunnin kuluessa Venäjä valloitti Baltian maat julistaen samalla sodan Natoa vastaan. Kim Jong-un antoi käskyn tiputtaa USA:n alueelle ydinpommeja, mutta koska maan teknologinen osaaminen oli vielä heikoissa kantimissa, pommit räjähtivät välittömästi tehden Korean niemimaasta elinkelvottoman.

> Sota kesti 17 vuotta eikä lopussa ollut voittajia. Puolet maailman populaatiosta sai surmansa. Vain kolme supervaltaa jäi jäljelle – (1) Amerikan Yhdysvallat, joka koostuu Amerikan mantereista, (2) Uusi–Venäjä, joka muodostuu sekä Euroopasta että Afrikasta sekä (3) Kiina, joka käsittää koko Aasian. Pitkän sodan jälkeen väestön keski-ikä on 22 vuotta ja syntyvyys on erittäin negatiivinen. Säteilyn aiheuttamien komplikaatioiden vuoksi vastasyntyneiden eloonjäämismahdollisuudet ovat pienet. (M, 25 v, Aineisto 2, Viro)[ii]

Vaikka kirjoitus on selvästi *science fiction* -tyyliä, joka leikittelee uhkakuvilla, voi sen nähdä reflektoivan kirjoittajan kontekstia. Kirjoituksessa heijastuu Viron historia ja vallitseva geopoliittinen turvallisuusajattelu. Viro on ollut kahden totalitarismin puristuksessa suuren osan lähihistoriastaan (Grönholm 2011, 44; Kasekamp 2010, 270). Viron lähimenneisyys on ollut myös poliittisesti epävakaa; toisessa maailmansodassa alkanut miehitys päättyi vasta vuonna 1994, jolloin neuvostojoukot poistuivat (Kasekamp 2010, 270). Kasekampin mukaan suhteet Venäjään ovat edelleen ”viileät”. Rauhanaika, jota nyt eletään, on lyhyempi kuin Suomessa. Turvallisuusteeman kannalta on huomionarvoista, että edellä kuvatussa dystopiassa uhka kohdistuu omaan maahan: Baltia miehitetään. Dystopiassa kaksinapainen itä-länsi -maailmanjärjestys on muuttunut kolmiosaiseksi. Huomionarvoista artikkelin perheteeman kannalta on myös, että perheelle käy siinä huonosti: se lakkaa lähes tyystin olemasta. Tapahtuu väestöharvennus, syntyvyys on olematon ja syntyvä väestö on sairaalloista.

Virolaiset vastaajat saivat halutessaan ilmoittaa kansallisen taustansa sen lisäksi, että heillä kaikilla oli Viron kansalaisuus. Seuraava vastaaja, 24-vuotias, sosiaalityötä Tallinnassa opiskeleva nainen ilmoittaa kotikielekseen ukrainan. Voi olla, että hänellä oli mielessään Viron lähimenneisyyden lisäksi Ukrainan sota ja vuonna 2014 tapahtunut Krimin miehitys, kun hän visioi tulevaisuutta. Hän jatkaa sotateemasta:

> Ottaen huomioon tämänhetkisen tilanteen, jossa ulkopolitiikka on epävakaata eikä lupaa ensinkään hyvää, ennustaisin sotimisen tulevan laajenemaan ja tihenemään. Tämän seurauksena syntyy tilanne, että jos ei nyt jokaisessa, niin joka toisessa perheessä on joku, joka joutuu osalliseksi sotatoimiin. Hän kadottaa läheisen tai joutuu pelkäämään niin käyvän. Tällaisten tapahtumien seurauksena nouseekin arvostus sekä perhettä että muita läheisiä ihmisiä kohtaan. Aletaan pelätä yksin jäämistä, aletaan pelätä kuolemaa. (N, 24 v, Aineisto. 1, Viro)

Suomalaisilla vastaajilla suhde kansainvälisiin kysymyksiin on erilainen. Kuvitellut konfliktit sijoittuvat kauemmas kotimaasta. Suomi on puolueeton, sotilaallisesti liittoutumaton, ja elänyt yli 70 vuotta rauhantilassa, mikä näkynee kirjoituksissa. Sotateemasta kirjoitettiin aineistossa

yleensäkin vähän (Ks. Taulukko 1), mutta erilaisia kriisejä kuvataan. Hyvinvointivaltion kriisi, talouskriisi ja ekologinen kriisi mainitaan. Ilmastonmuutos ei nouse kummankaan maan vastauksissa mitenkään erityisenä tulevaisuuden uhkakuvana esiin, mutta suomalaisten vastauksissa on läsnä ekologinen ulottuvuus useammin kuin virolaisilla. Maailmanlaajuista riskitietoisuutta (vrt. Beck 1992) ei siis ollut paljoa näkyvissä.

Seuraavassa visiossa tamperelainen yhteiskunta- ja kulttuuritieteitä opiskeleva nainen kirjoittaa, että 2020-luvulla sosiaalisen median kohusta alkanut konflikti kahden Euroopan maan välillä laajeni vähitellen Aasiaan ja Yhdysvaltoihin ja sytytti kolmannen maailmansodan. Hän käyttää kerronnallista luovuutta ja luo maailmansodalle yllättävän loppuratkaisun:

> Sota raivosi kaksi vuotta ja teki ennennäkemätöntä tuhoa. Maailmanjärjestys muuttui ja rauhallisessa Afrikassa riitti luonnonvaroja ja rikkauksia, ja Afrikan maiden taloudellinen tilanne oli sodan loputtua parempi kuin Euroopan tai Yhdysvaltojen. Älyteknologian käyttö oli maltillista, ja se valjastettiin Afrikassa lähinnä kehitystarkoituksiin: koulutukseen, teollisuuteen ja maanviljelyyn. Sodalla oli kuitenkin positiivisiakin seurauksia. Ollessaan vastakkain ylivoimaisen väkivaltakoneiston kanssa ihmiset turvautuivat siihen ainoaan asiaan, joka heille oli jäänyt, eli toisiinsa. Tämä uudelleen löytynyt solidaarisuus jatkui sodan jälkeen jälleenrakennuksen aikanakin. Kun Eurooppa, Aasia ja Yhdysvallat kamppailivat rakentaakseen uutta hyvinvointia, esimerkkiä otettiin Afrikan maista. Siellä solidaarisuus ja perheiden arvostus ei ollut missään vaiheessa kadonnut, ja ihmiset olivat kyenneet elämään rinnakkain rauhassa. (N, ei ikämainintaa, Aineisto 3, Suomi)

Kun kirjoittamiseen virittäneessä kehyskertomuksessa puhutaan kehittyneiden teollisuusmaiden visioista, ottaa edellinen kirjoittaja esille Afrikan maat ikään kuin mustana hevosena. Itä-länsi -ulottuvuuden sijaan hän hakee ratkaisua etelästä. Afrikan maiden tiiviit perhesuhteet tarjoavat positiivisen ratkaisun maailmanlaajuiseen konfliktiin. Tämä onkin oireellista koko aineiston utooppiselle ja ihanteita kuvaavalle kerronnalle: perhesuhteet muodostavat vastavoiman uhkaavalle kehitykselle:

> Ihmiset palaavat entisiin elämänarvoihin ja elintapoihin: viljellään maata, kasvatetaan elämiä ja lintuja. Maanviljelyn tuotannon turvin selvitään ruoka-aineiden niukkuudesta ja elinkustannuksiin liittyvistä ongelmista. Samalla ihmisten keskinäiset suhteet muuttuvat sekä merkityksellisemmiksi että lohdullisiksi – näin etenkin perheen ja kotitalouden sisällä. Keskinäistä apua on annettava sekä henkisesti että rahallisesti, minkä seurauksena sukupolvien väliset suhteet ovat tiiviit, sidosteiset ja merkitykselliset. Yhtenäisenä perheenä ja kotitaloutena on helpompi päästä kriittisten aikojen yli. Tällainen vuorovaikutus ja kanssakäyminen sekä sukupolvien väliset läheiset suhteet ovat edistyksen perusta. (N, 40 v, Aineisto 1, Viro)

Sotaa ja kriisejä kuvaavissa vastauksissa tulevat esiin aineiston perusulottuvuudet: kahdenlaiset seuraukset perheelle – se joko tuhoutuu tai selviää. Selviytyessään perhe, johon on otettu

sukulaisuussuhteet mukaan, muodostuu joko aktiiviseksi vastavoimaksi tai toimii kriisien ja katastrofien puskurina. Hyvin usein perhe tuodaan esiin nostalgisesti, perheyhteyteen ja omavaraistalouteen paluun muodossa.

Kansalliset turvattomuutta aiheuttavat riskit ja perhepolitiikan keinot

Riskitietoisuus tiivistyy kansallisen tason kuvauksissa. Perheen hyvinvoinnille nähdään tulevaisuudessa riskejä, mutta perhepolitiikkaan luotetaan molempien maiden vastauksissa. Hyvin paljon puhutaan ennaltaehkäisevästä työstä perheiden hyvinvoinnin kohottamiseksi.

Perhepolitiikan ulottuvuudet ovat väestön tuotantoa voimakkaasti ohjailemaan pyrkivä väestöpolitiikka ja hyvinvoinnin lisäämiseen pyrkivä suostutteleva perhepolitiikka. Väestön lisäämiseen tähtäävää väestöpolitiikkaa harjoitettiin monissa länsimaissa, kuten Suomessa, propagandistisesti toisen maailmansodan aikaan ja heti sen jälkeen. Sitä pidettiin kansallisen selviämisen elinehtona. Siinä oli määrällisen väestönlisäyksen ohella mukana myös väestön laatu -aspekti. Haluttiin paljon oikeanlaista väestöä. (Nätkin 2002, 176–183.) Nykyinen perhepolitiikka on suostuttelevampaa sekä valistuksellista ja ohjaavaa, ja se tähtää perheiden hyvinvoinnin lisäämiseen.

Perhepolitiikan kehittämisen kultakausi sijoittuu Suomessa 1980-luvulle ja siinä on vahva sodanjälkeisiltä ajoilta periytyvä universalistinen ulottuvuus (Anttonen & Sipilä 2000, 124–136). Anu Leppimanin (2010, 31) mukaan Virossa nykyisen perhepolitiikan tavoitteena on väestön lisäys, sillä Viro koki 1990-luvun murroksessa voimakkaan väestökriisin: väestöharvennuksen ja syntyvyyden romahtamisen. Vuonna 2004 voimaan astunut vanhempainloma, joka koettiin paljolti ”äidinpalkaksi” (Rauhala 2007, 281), on onnistunut kohottamaan kokonaishedelmällisyyslukua 1,2:sta jopa 1,7:ään vuosien 1998–2018 välillä. Myös vuonna 2017 voimaan astunut lapsilisäuudistus vaikuttanee samansuuntaisesti. (Kinds of family allowances 2019.) Samoin kuin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa Viron nykyisessä perhepolitiikassa on universalistinen juonne, jonka mukaan etuudet kuuluvat kaikille ilman tarveharkintaa. Viron väkiluku on pitkään laskenut muuttotappion (Sippola 2017) vuoksi, mutta aivan viime vuosina suunta on ollut nouseva (Statistics Estonia 2019). Suomessa sen sijaan syntyvyys on ollut laskeva jo kahdeksatta vuotta peräkkäin. Syntyvyyttä kuvaava kokonaishedelmällisyysluku on tällä hetkellä alle 1,5, mutta Suomen väkiluku on toistaiseksi vielä nouseva. (Helsingin Sanomat 2018.)

Virolaisille vastaajille perhepolitiikalla luotu lähitulevaisuuden ihannetila merkitsee ennaltaehkäisevää työtä ja tietoa, palveluja ja terapiaa sekä tukea perheiden selviytymiseen. Erityisesti mainitaan äidinpalkka. Perhearvot ovat tärkeitä virolaisille, ja he ovat huolissaan perinteellisen perhemallin katoamisesta. Myös isovanhemmat sidotaan pikkulapsiperheiden arkeen ja lastenlasten koulutyöhön. (vrt. Hyvönen 2007).[iii] Isovanhemmat nähdään enemmän resurssina kuin suomalaisissa vastauksissa, joissa he ovat usein hoivan kohteita.

Tallinnassa sosiaalityötä opiskeleva 28-vuotias nainen (Ain.1) kirjoittaa: ”Liian nuoret vanhemmat ovat yksi tämän päivän sosiaalisista ongelmista. Liian nuoret ihmiset eivät myöskään kunnioita perhesuhteita. Syynä voivat olla puutteet seksuaalikäyttäytymisen opetuksessa sekä avoin seksuaalisuuden mainostaminen”. Vastaajien mukaan perhe-elämän tulisi olla hallitumpaa. Toinen 30-vuotias sosiaalityön opiskelija (Ain.1) uskoo tämän korjaantuvan lähitulevaisuudessa perhepolitiikan ansiosta: ”Naiset ovat alkaneet synnyttää lapsia vasta saavutettuaan henkisen ja emotionaalisen kypsyyden (ensimmäinen lapsi n. 32–26 vuoden iässä).” 27-vuotias sosiaalityötä Tallinnassa opiskeleva nainen uskoo perhepolitiikan korjaavan monet perheiden ongelmat, jopa yksinhuoltajuuden:

> Kuluneiden 23 vuoden aikana ihmisten tietämys sosiaalisen alueesta on kasvanut. Lasta/lapsia kasvattavien yksinhuoltajavanhempien perheiden osuus, kuten myös erojen ja asumuserojen määrä on laskenut parisuhteiden muututtua aikaisempaa pysyvämmiksi ja vakaammiksi. Perheitä mahdollisesti kohtaaviin ongelmiin on alettu puuttua varhaisvaiheessa (painopisteen ollessa ennaltaehkäisytyössä), joten ongelmat eivät ehdi eskaloitua. Tämä näkyy mm. perheväkivallan vähenemisenä. (N, 27 v, Aineisto 1, Viro)

Vertailevaa tutkimusta sosiaalisten riskitilanteiden yleisyydestä on vähän. Vuonna 1995 tehdyn vertailun mukaan (Kraav & Lahelma 2000, 107–108) lasten pelot väkivaltaisen omaisen suhteen olivat Virossa jonkun verran yleisempiä kuin Suomessa. Sosialismin kaatumisesta seurannut murrosvaihe aiheutti uudenlaista turvattomuuden tunnetta, koska sosiaalipalvelut olivat riittämättömiä. (Leppiman 2010, 31.) Köyhyyden kuvana pidettiin yksinhuoltajaäitiä lapsineen (Leppiman 2010, 30). Monia riskitilanteita, esimerkiksi yksinhuoltajuutta ja muita ydinperheestä poikkeavia perhemuotoja, pidettiin neuvostojärjestelmän jälkeisen siirtymäkauden ongelmina ja niiden uskottiin menevän ohi (Selg 2007, 228–230). Ongelmat eivät kuitenkaan ole rajoittuneet murrosyhteiskuntaan ja osa niistä on alkanut normalisoitua.[iv] Leppiman (2010, 26) sanoo, ettei yksiviivaisen tyypillistä perhemuotoa ole enää olemassa.

Uhkaa suvulle, perheille ja yksilöille aiheuttavat taloudellisen kasvun vaatimus ja kilpailutalous sekä ajankohtaiset talouskriisit ja lamat. Ne ilmenevät kiireenä ja rahan valtana, jotka syövät suvun ja perheen kanssa vietettyä aikaa ja myös niiden arvostusta. Tämän näkemyksen jakoivat molempien maiden vastaajat, joskin virolaiset liiketaloustieteen opiskelijat näyttivät luottavan talouskasvuun hyvinvointia tuottavana asiana.

Suomalaiset näkevät vastauksissaan perheiden riskitilanteet ja kommentoivat perhepolitiikkaakin eri tavalla kuin virolaiset. Suomalaisilla vastaajilla on huoli hyvinvointivaltion tulevaisuudesta. He ovat tottuneet luottamaan hyvinvointivaltioon, joka tarjoaa ainakin lupauksen turvallisuudesta ja riskien hallinnasta (Culpitt 1999; Beck 1992; Anttonen & Sipilä 2000), vaikka toistuvat taloudelliset kriisit romuttavat luottamusta siihen (Reiter 2012, 36). Tamperelainen 31-vuotias yhteiskunta- ja kulttuuritieteitä opiskeleva nainen kiteyttää sen näin:

> Pohjoismaisia hyvinvointivaltioita ei enää ole, vaan olemme siirtyneet Yhdysvaltojen markkinaperustaiseen malliin. Yhteiskunta on muuttunut yhä markkinavetoisemmaksi ja yksilökeskeisemmäksi. Julkinen sektori on kutistettu aivan minimiin, jonka takia avun saamisesta eri elämäntilanteissa on tullut vaikeaa. Raha ratkaisee yhä enemmän ja rahalla apua on saatavilla yksityiseltä sektorilta. Tuloerot ovat kuitenkin huipussaan ja siksi avun saaminen jää vain rikkaiden etuoikeudeksi. (N, 31 v, Aineisto 4, Suomi)

Suomalaiset uskovat, että perhepolitiikalla lisätään tasa-arvoa ja hyvinvointia perheissä. Perheväkivaltaa ei mainita eikä yksinhuoltajuutta koeta ongelmana. Huolta herättävät erityisesti vanhusten hoivan kysymykset. Vanhuksista puhutaan enemmän hoivataakkana kuin Virossa, jossa heidät integroidaan pikkulapsiperheiden arkeen ja lasten koulutyöhön. Suomea on pidetty homogeenisena maana, jolloin ”syrjäytymisriski” (Sandberg 2015) on se muoto, jolla asiat politisoidaan, ja mukana on lisääntyvän eriarvoisuuden uhka, kuten katkelmissa alla:

> Miten katkaista eriarvoistuminen ja syrjäytyminen, ja miten saada tasa-arvoiset käytänteet? Miten saada käännettyä ajattelu kuluista, kun kaikkea ajatellaan tällä hetkellä rahan kautta. (N, 50 v, Ain. 4, Suomi)

> Ne kenellä on varaa ostaa palveluita, viettävät edelleen perhe- ja sukujouluja ja vahvistavat perheyhteyttään. Hyvinvointierot ovat jyrkkiä ja yhä suurempi ero on katsottavissa riskiryhmään, jossa stressitekijät ovat kasautuneet. (N, 28 v, Aineisto 4, Suomi)

Etniset kysymykset eivät nouse virolaisissa vastauksissa ollenkaan esiin. Anu Leppiman (2010, 179) luonnehtii Viroa monikulttuuriseksi maaksi, jossa rinnakkain elävät etniset kulttuurit (lähinnä virolaiset ja venäläiset) eivät ole sekoittuneet eivätkä muodostaneet uutta kulttuuria. Pirkko-Liisa Rauhalan (2002, 439; ks. Lauristin & Heidmets 2002 ja Seljamaa 2016) mukaan Virossa ei ole etnistä konfliktia, vaikka sinne on muuttanut venäläisiä neljässä eri vaiheessa ja heidän määränsä

arvellaan olevan noin kolmannes väestöstä. Etnisten kysymysten sijaan esiin nousee maastamuutto, siirtotyöläisyys ja maahanmuutto yhteiskunnan eheyttä uhkaavana toimintana. Erityisesti työhön liittyvä liikkuminen eli pendelöinti toiseen maahan mainitaan usein. Konfliktin sijaan politiikkaan suhtautumista voi pitää karnevalistisena (vrt. Rauhala 2007, 279–280) kuten tallinnalaisen sosiaalityön opiskelijan dystopiassa:

> Populismi ja ääriliikkeisiin kuuluminen leviävät. Muutamat epäeettiset ja karismaattiset johtajat uskottelevat kansalle, että kaikki paha on tiettyjen yhteiskuntaryhmien syytä – edustakoot syyllisiä sitten pakolaiset, vähemmistökansa, kapitalistit, sosialistit tai kuka tahansa. Heikosti koulutettu ihmismassa on manipuloitavissa eivätkä laajemmat väkijoukkojen rauhattomuudet, aina (sisällis-)sotaan saakka, ole ollenkaan poissuljettuja. (N, 44 v, Aineisto 1, Viro)

Marju Selgin (2007) mukaan perhepolitiikka ja sosiaalityö alkoivat muodostua nykyisenlaiseksi 1990-luvun jälkeen, ja ne saavat erilaisia muotoja eri osissa maata. Perhepolitiikan kekseliäisyydestä ja monenlaisista keinoista kertoo Anu Leppimanin (2010) tutkimus perhetyöstä, jossa yksi kaikkein riskialtteimmista ryhmistä pyritään integroimaan yhteiskuntaan perhetyön avulla. Leppiman kutsuu vironvenäläisten muodostamaa etnistä ryhmää ”kaksinkertaisen syrjäytymisuhan” alaisiksi kansalaisiksi (Leppiman 2010, 94, 109–111). Itä-Virunmaalta kotoisin oleville työttömyydestä ja yksinhuoltajuudesta kärsiville venäläistaustaisille ”riskiperheille” järjestetään kansainvälisiä perheleirejä, joissa he verkostoituvat ja voimaantuvat. He tarvitsevat sosiaalista tukea myös viron kielen taitamattomuuden vuoksi. Anu Leppiman (2010) luonnehtii perheleirejä ”elämystuotteiksi”, jotka ovat kuin uuden uusliberalistiseen talouteen luottavan Viron malliesimerkkejä. Hän sanoo, että leireillä on myös kansantaloudellista merkitystä luotsatessaan syrjäytymisuhan alla olevia perheitä tulevaisuuteen. (Emt. 243.)[v]

Jos uhka tulee perheen sisältä – turvattomuus yksityisellä alueella

Onko kaikkein pelottavinta kuitenkin se, jos turvallisuusuhka tulee perheen sisältä tai ulottuu sinne? Vastauksissa oli määrällisesti kaikkein eniten (ks. Taulukko 1) pohdintaa perhearvoista, perhemalleista, individualismista sekä oudoista aatteista ja uudesta teknologiasta, jotka uhkaavat perheen hyvinvointia. Inger Kraavin ja Anja-Riitta Lahikaisen (2000, 101–102) mukaan perhe on ainoa ”noominen”, identiteettiä luova ja vieraantumiselta suojaava instituutio. Perheen ihmissuhteet ovat pitkäikäisimpiä, intiimejä ja lapsille ensimmäisiä ihmissuhteita. Tällöin sillä on erityisasema turvallisuuden tunteen luomisessa.

Vastauksissa teknologiaa sivutaan termeillä ”uusi teknologia, automatisaatio, digitalisaatio, robotisaatio, tekoäly, älyteknologia” ja ”sosiaalinen media” niihin liittyneenä. Erityisesti virolaisten vastauksissa ns. uusi teknologia häiritsi perheiden toimintaa ja sukupolvien välisisä suhteita. Teknologiaa pidettiin uhkaavana siitäkin huolimatta, että Suomi ja Viro ovat edelläkävijöitä uuden teknologian käytössä, ja kansallista identiteettiä on luotu julistautumalla maailman parhaiksi (ks. Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018). Teknologian nähtiin vastauksissa luovan myös paljon mahdollisuuksia, esimerkiksi sukulaisuussuhteiden yhteydenpitoon silloin, kun joku perheenjäsen on ulkomailla tai pendelöi kotimaan ja ulkomaan välillä. Perheen sisäisen vuorovaikutuksen nähdään kuitenkin myös kärsivän, jos perheenjäsenet vetäytyvät omaan ”kuplaansa” älylaitteiden kanssa. Vanhempi sukupolvi putoaa kelkasta ja syntyy ”muuri” sukupolvien välille. Ruokapöydässä ei kommunikoida, vaan kukin ”räplää” älylaitettaan. Sanavarasto kapenee ja lyhenteet leviävät myös kirjakieleen. Teknologiahuuman uskotaan kuitenkin menevän ohi lähitulevaisuudessa ja perheen arvostuksen palaavan. Heikko perhevuorovaikutus liittyy perheenjäsenten lisääntyvään individualismiin ja johtaa turvattomuuteen tallinnalaisen sosiaalityön opiskelijan mielestä:

> Lapsilta puuttuu turvallisuudentunne ja he kokevat, että heidän tulee pärjätä omin päin. Lasten tuntiessa itsensä hyljätyiksi he alkavat hakea huomiota käytöksellään. Tuloksena ei useinkaan ole positiivinen huomatuksi tuleminen. Eli lapset tekevät kolttosia, rikkovat lakia tms. Tämä johtaa uusiin ongelmiin ja riitoihin perhepiirissä. Perheenjäsenten kanssakäymisen vähäisyyden syynä voivat olla myös puutteet kommunikointitaidoissa. Tämä johtuu siitä, että kanssakäyminen toteutuu pelkästään älylaitteiden välityksellä ja kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen tärkeys (emootiot, koskettamiset, ilmeet jne.) on päässyt unohtumaan. (N 22, Aineisto 1, Viro)

Teknologiauhka liittyy riskiyhteiskuntakeskusteluun silloin, jos uuden teknologian nähdään onnistuvan ”saastuttamaan” (vrt. Culpitt 1999) sosiaalisen elämän. Teknologiaan ja turvallisuuteen liittyvät keskustelut sisältävät huolen ja riskien sekä mahdollisuuksien dualismin (Vornanen 2000, 331; Neittaanmäki & Lehto 2018), mutta yleensä teknologisten innovaatioiden nähdään olevan ihmisen hallinnassa. Kulttuuri- ja yhteiskuntatieteitä opiskellut tamperelainen 23-vuotias mies esittää tekoälyn kehityksestä puhtaaksi viljellyn dystopian. Siinä perhe tuhoutuu, kehitys on peruuttamatonta ja teknologian nopea kehitys riistäytyy käsistä. Tekoälyn huiman älyllisen harppauksen ja nopean kehityksen seurauksena jo vuonna 2019 onnistuttiin ”kehittämään tekoäly, joka oli mahdollista istuttaa myös osaksi ihmistä”. Tekoäly, jonka yleensä arvellaan auttavan ihmisiä laskelmoimaan parhaat mahdolliset päätökset eri tilanteissa (terveydenhuollossa, markkinoilla, sotateollisuudessa, ks. Neittaanmäki & Lehto 2018; Vahvanen 2018), oppii tässä dystopiassa imitoimaan sekä moraalitajua että tunteita. Älyllisestä harppauksesta huolimatta ihmiset taantuivat, kuten oheinen katkelma esittää:

> Näistä osa-alueista selkein taantuminen nähtiin perheen ja suvun arvostuksessa, sekä ylipäänsä lähimmäisen rakkaudessa. Syynä tähän oli se, että jo vastasyntyneet kytkettiin Applen verkkoon, jonka seurauksena noin neljävuotiaalla lapsella oli sama sivistystaso kuin yliopiston professorilla. Vanhempia ei siis tarvittu oikeastaan mihinkään. He olivat lähinnä hidaste näille lapsille. Useat vanhemmat antoivat tekoälyn hoitaa myös kasvatuksen, johon ei vaadittu fyysisiä suoritteita. Se tarkoitti käytännössä sitä, että lapset oppivat myös moraalitajunsa tekoälyltä. Ongelmat huomattiin pian, mutta ne olivat jo peruuttamattomia. Tekoäly pohjasi moraalitajunsa egoismiin, eikä nähnyt mitään logiikkaa pyyteettömässä auttamisessa. Lapset oppivatkin hyvin kylmiksi, eikä heidän sisältään löytynyt hippuakaan altruistista auttamisen halua. Rakkaudenkin kone laski turhuudeksi. Tämä johti siihen, että lapset eivät enää tulevaisuudessakaan nähneet menneitä sukupolvia minään. (M, 23, Aineisto 3, Suomi.)

Dystopiassa teknologia pääsee samalla vaikuttamaan kaikkein pyhimpiin perhettä koossa pitäviin sosiaalisiin sidoksiin: lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin ja rakkauden tunteisiin sekä käsityksiin oikeasta ja väärästä (vrt. Kraav & Lahelma 2000). Kun riskiyhteiskunta tunkeutuu perheeseen, sen jäsenet yksilöllistyvät huolestuttavalla tavalla.

Teknologian lisäksi oudot aatteet ja individualismi onnistuvat hajottamaan perhettä sisältä käsin. Sekä suomalaiset että virolaiset vastaajat näyttävät jakavan käsityksen individualismin vahvuudesta perhe- ja sukulaisuussuhteiden romuttajana. Sen mukaan yksilökeskeisyys lisääntyy lisääntymistään, murentaa perhe- ja sukuyhteisöllisyyttä ja voimistaa kuilua sukupolvien välillä. Kuitenkin vain virolaisilla oli huoli perinteellisen perhemallin, liiallisen tasa-arvon ja sukupuolineutraaliuden haitallisuudesta perhe-elämälle. Suomalaiset taas keksivät uudenlaisia perhemuodostelmia:

> Perheen määritelmä on muuttunut. Se ei enää tarkoita biologisilla siteillä toisiinsa kytköksissä olevia ihmisiä. Individualismi on ihanteena kasvanut entisestään, mikä on saanut aikaan sen, että perheiden (primaarisosialisaatiossa ”saatujen” perheiden) merkitys yksilön elämässä on pienentynyt. Ihmiset muodostavat uusia perheitä, jotka voivat koostua ystävistä ja saman henkisistä ihmisistä. (N, 28 v, Aineisto 5, Suomi)
>
> Muut ihmissuhteet ja verkostot ovat korvanneet perheen ja suvun. Ihmiset kiinnittyvät toisiinsa enemmän yhteisten kiinnostuksen kohteiden ja arvojen mukaan kuin verisiteiden. (N, 23 v, Aineisto 5, Suomi)

Uusliberalismiin liittyvä individualismin tendenssi pitää sisällään hyvin heterogeenisiä aineksia. Sillä voidaan tarkoittaa taloudellista ahneutta ja markkinoiden egoismia, jälkimodernin valinnanvapauden luomaa tyhjyyttä sekä nuorten että vanhemman ikäpolven halua erottautua ja itsenäistyä:

> Individualismin ideologiaan kuuluu myös se, että mihinkään ei tulisi tyytyä vaan etsiä aina jotain uudempaa, euforisempaa, täydellisempää. Ongelmia ja tylsistymistä ei

> haluta kohdata ja käsitellä. Samalla pahoinvointi ja ihmisten tyhjyyden tunne ovat kasvaneet mutta kaikki vaikuttavat avuttomilta asian suhteen. (N, 27 v, Aineisto 2, Viro)
>
> Hedonismi ja yksilökeskeisyys ovat lisääntyneet. Tavanomaista on sekä vanhemman että myös keski-ikäisen sukupolven halu elää hetkessä, matkustaa ja nautiskella elämästä sen sijaan että keskittyisi vaikeaan ja kiittämättömään kasvatustyöhön (pikku-)lasten ja nuorten parissa. (N, 44 v, Aineisto 1, Viro)

Vaikka individualismin ja teknologian uhka yksityisyydelle ja perheen intiimiydelle onkin aineistossa laajasti jaettu käsitys, on huomattava, että yksityisyydellä on erilainen merkitys tutkituissa maissa. Ainakin Pirkko-Liisa Rauhala (2007, 282) väittää 2000-luvun alussa Virosta tekemiensä havaintojen perusteella, että lähisuhteiden, erityisesti perhesuhteiden ja naapurusten luottamusverkostot ovat niin vahvoja, ettei niitä voi verrata nyky-Suomeen. Virolaiset luottavat sukuun ja yksityisiin mutta yhteisöllisiin perheverkostoihinsa (myös Selg 2007, 226), koska he tuntevat epäluottamusta poliittiseen järjestelmään ja sosiaaliturvajärjestelmän toimivuuteen. Suomalaiset ovat puolestaan tottuneet luottamaan hyvinvointivaltiollisiin rakenteisiin ja palveluihin sekä politiikkaan. Suomalaiset näyttävät vastaustenkin perusteella olevan myös individualistisempia kuin virolaiset.

Yksityisyyden, perhekäsitysten ja riskitietoisuuden eroja voisi selittää myös muutoksen nopeus, joka on turvattomuutta aiheuttava tekijä. Herwig Reiter (2012, 35–37) kuvailee termeillä kulttuurinen trauma, vieraantuminen, elämäkerrallinen epävarmuus sitä jälkisosialistista mielenmaisemaa ja sukupolvitietoisuutta, jossa Baltian maiden nuoret aikuiset elävät. He ovat aikuistuneet mullistusten aikana, mutta heidän on vaikea löytää työtä, omaa paikkaansa sekä sukupolvien välistä jatkuvuutta (ks. Sippola 2017).

Mahdollisesti reaktiona muutosvauhtiin, epävarmuuteen ja väestökriisiin, ikään kuin turvallisuustakuuna, virolaiset vastaajat korostavat ns. klassisen tai perinteisen ydinperhemallin tärkeyttä perheiden hyvinvoinnin takaajana. He eivät jaa pohjoismaiseen hyvinvointimalliin liittyvää tasa-arvon, jaetun vanhemmuuden ja naisystävällisyyden ihannetta (vrt. Anttonen 1994), vaikka virolaiset naiset ovat laajasti palkkatyössä mukana (ks. Hyvönen 2007). Monia heitä huolestuttaa ”tasa-arvoideologiasta” johtuva sukupuolineutraaliuden lisääntyminen. Perheissä ei ole isää, vaan saattaa olla kaksi äitiä. Tytöt eivät saa olla tyttöjä ja pojat poikia. Kaikkiin näihin huolenaiheisiin sidotaan myös maininta vanhemmasta sukupolvesta, joka huolestuneena seuraa tilannetta, eikä kohta enää tunnista nuorempaa sukupolvea. Suomalaisissa vastauksissa ei ole ollenkaan tällaista huolta, vaan niissä enemmänkin leikitellään perheen käsitteellä. Perheen käsitettä

puretaan ja uskotaan, että lisääntyvä vuorovaikutus muiden kulttuurien kanssa luo uudenlaista perhe-elämää ja sukuyhteisöllisyyttä.

Turvattomuuden ulottuvuudet

Artikkelissa tarkasteltiin turvattomuutta ja turvallisuusuhkia perheen ja sukulaisuuden kautta, ei valtiollisena asiana, mikä on seurausta kirjoittamiseen virittäneistä kehyskertomuksista ja niissä tarjotuista tulkinta-aineksista. Turvattomuus-termiä ei suoranaisesti tarjottu kirjoituskutsussa, vaan se nousi vastauksista spontaanisti esiin. Perheeseen kohdistuneita turvallisuusuhkia ja riskejä tarkasteltiin opiskelijoiden eläytymiskertomuksiin perustuen kolmella eri tasolla: globaalilla, kansallisella ja yksityisellä tasolla. Artikkeli ei vastaa kysymykseen, kuinka turvalliseksi tai turvattomaksi tutkimukseen osallistuneet suomalaiset ja virolaiset opiskelijat tuntevat olonsa. Pauli Niemelä ja Anja-Riitta Lahikainen (2000, 10) kiinnittävät huomiota turvallisuuden ja turvattomuuden monimutkaiseen rakentumiseen läheisten ja etäisten asioiden suhteen. Globaalit asiat, vaikka ne olisivat kunnossa, eivät kykene luomaan turvallisuutta, mutta ne vähentävät kyllä turvattomuutta. Esimerkiksi globaalit ympäristöasiat voivat huolestuttaa ihmisiä, mutta positiivisen turvallisuuden tunteen he saavat ihmissuhteista ja turvatuista välittömistä elämisen ehdoista. Ulkoinen turvallisuus ei myöskään aina takaa pelon tai uhan tunteen poissaoloa. Tässäkin artikkelissa koetuista ja kerrotuista turvallisuusuhista ja riskien hallinnasta muodostui monimutkainen kokonaisuus.

Artikkeli ei myöskään vastaa kysymykseen, kumpi maa on turvallisempi/turvattomampi. Kahden erilaisen maan tarkka vertailu on vaikeaa, eikä artikkeli siihen pyrittykään. Poikkikulttuurinen vertailuote merkitsee perheen lähitulevaisuuden tarkastelua ja turvattomuuden hallintaa kahden erilaisen maan kontekstissa. Vastaukset heijastelevat sekä rakenteellisia tekijöitä, kuten hyvinvoinnin järjestämisen tapaa, että julkisuudessa politisoituja ja keskustelua herättäneitä teemoja kummassakin maassa. Vastaukset eivät kuitenkaan ole todellisuuden suoraa heijastusta, eikä niistä voi päätellä perheen faktuaalisia riskitilanteita tai turvattomuutta.

Perheen merkitykset virolaisten ja suomalaisten kokemissa turvallisuusuhkissa jäsentyivät pääosin saman tyyppisesti. Eroavuuksia oli esiin nostetuissa teemoissa (ks. Taulukko 1) ja niiden sävyeroissa. Oppiala saattoi merkitä enemmän kuin maakonteksti siinä, mitä teemoja nostettiin esiin. Sukupuolieroja ei ollut havaittavissa, paitsi joidenkin miesvastaajien tavassa kirjoittaa oikeaoppinen dystopia, jossa perhe tuhoutuu täysin. Perhepolitiikan merkitystä tarjoiltiin kevyesti jo

annetuissa kehyskertomuksissa, joissa kerrotaan ”perhepolitiikan konferenssissa” tehdyistä havainnoista. Perhepolitiikan ideaan tarttuivat erityisesti kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden sekä sosiaalityön opiskelijat molemmissa maissa. Ympäristöriskiä ei paljoakaan nostettu esiin. Tunteenomaista tai dystooppista huolta ilmastonmuutoksesta ei ilmaistu.

Moderni riskitietoisuus, jossa varaudutaan tulevaisuuteen ennakoimalla ja hallinnoimalla perhe-elämän laatuun liittyviä riskejä ja jossa kansalaiset ovat itsereflektiivisiä (Helen 2016; Culpitt 1999), näkyi aineistossa erityisesti perhepoliittisina valmiuksina kansallisella tasolla. Perhepolitiikan uskottiin tekevän ihmeitä koettujen riskien hallitsemiseksi ja normalisoivan niitä. Sävy oli varsin optimistinen. Erityisesti virolaisissa vastauksissa perhepolitiikan uskottiin korjaavan teiniäitiyteen, köyhyyteen, yksinhuoltajuuteen ja sukupuolen moninaistumiseen liittyviä perhe-elämän uhkia ja riskejä. Suomalaisissa vastauksissa ennakoitiin eniten ongelmaksi koetun vanhustenhuollon kysymyksiä. Perheen yksityisyyden tasolla tunnettu huoli perhe-elämän laadun heikkenemisestä muistutti eniten beckiläistä riskiyhteiskuntateesiä, jolloin teknologian ja lisääntyvän individualismin pelättiin ”saastuttavan” (Culpitt 1999) perhe-elämää tulevaisuudessa.

Huomionarvoista oli nostalginen perheen paluun teema turvattomiksi koetuissa olosuhteissa. Kun perhe oli turvattomien olosuhteiden uhri, syntyvyys laski, väestö tuhoutui ja suhteet katkesivat, mutta näin ei käynyt usein. Useimmiten perhe nähtiin arvovalintana tai selviytymisstrategiana, jolloin ihmiset löysivät toisensa ja turvautuivat toisiinsa kriisin sattuessa. Näin oli erityisesti globaalin tason kuvauksissa. Kuvitelluissa kriiseissä perhe ja sukulaisuussuhteet näyttäytyivät Feeniks-lintuna, joka ikään kuin nousee tuhkasta (vrt. Forsberg & Nätkin 2016), vastarinnan muotona tai ”todellisena elämänä”, johon on syytä palata. Aineistossa perhenostalgia oli yleisempää kuin rousseaulainen utopia lähiyhteisöstä (vrt. Lahtinen 2017). Perheen paluu oli siis paljolti reaktiivinen valinta. Koskelan (2009, 71) mielestä nostalgia liittyy yliviritettyyn riskitietoisuuteen ja ns. pelon kulttuuriin.

Kummankin maan vastaajat peilasivat tulevaisuudenvisioitaan myös oman maansa historiaan ja julkisuudessa politisoituihin kysymyksiin. Virolainen visio omavaraistaloudesta ja kolmen sukupolven yhteiselosta maalla muistuttaa Leppimanin (2010, 25) mukaan tapaa, jolla neuvostoyhteiskunnassa elettiin. Jos tunnetaan epäluottamusta politiikkaan ja järjestelmään (Rauhala 2007, 282), yksityiset perhe- ja sukulaisuusverkostot korostuvat.

Pikkulapsiperhe ja laajemmat sukupolvisuhteet ovat perhesuhteiden kaksi eri ulottuvuutta, mikä näkyi vastauksissa. Perhepolitiikka keskittyy Suomessa pikkulapsiperheeseen ja vanhuksista puhutaan erikseen hoivaongelmana. Virolaisissa vastauksissa kytketään isovanhemmat enemmän

pikkulapsiperheen arkeen. Viro näyttäytyy perhekeskeisempänä kuin Suomi. Virolaisille oikeanlainen perhe on turvallisuustakuu, suomalaisille sellainen puolestaan on oikeanlainen hyvinvointivaltio.

LÄHTEET:

Anttonen, Anneli (1994) Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. – *Naisten hyvinvointivaltio*. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino, 211-226

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino

Beck, Ulrich (1992) *Riskiyhteiskunnan vastamyrkyt*. Tampere: Vastapaino

Coffey, Amanda Jane & Atkinson, Paul A. (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. London: SAGE Publications Inc.

Culpitt, Ian (1999) *Social Policy & Risk*. London: SAGE Publications

Eskola, Jari, Karayilan, Sanna, Kaski, Terhi, Lehtola, Tiina, Mäenpää, Tiina, Nishimura-Sahi, Oshie, Oede, Anu-Maarit., Rantanen, Mari, Saarinen, Sirkku, Toivonen, Päivi, Valtonen, Marianna & Wallin, Anna. (2017) Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. – *Eläytymismenetelmä 2017: perusteema ja 11 muunnelmaa.* Toim. Jari Eskola, Tiina Mäenpää & Anna Wallin. Tampere: Tampere University Press, 266–293, http://tampub.uta.fi/handle/10024/102485

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the Future: The Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies*. Special Issue: Reshaping Families in Northern Europe. Volume XLVII, Winter, Number 1, 27–44

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus. – *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Toim. Risto Alapuro & Ilkka Arminen. Helsinki: WSOY, 97–110

Grönholm, Pertti (2011) Historia Viron valtiojohdon retoriikassa. *Idäntutkimus*, 18 (3), 35–45 http://www.helsinki.fi/idantutkimus/arkisto/2011_3/it_3_2011_gronholm.pdf

Harrikari, Timo (2011) Lasten, nuorten ja lapsiperheiden pahoinvointi eduskuntaesitysten valossa vuosina 1970-2006. – *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Toim. Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen. Tampere: Vastapaino, 319–349

Helén, Ilpo (2016) *Elämän politiikat. Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen.* Helsinki: Tutkijaliitto

Helsingin Sanomat (2018) Kaja Kunnas: "Viro sai syntyvyyden nousuun", 1.12.2018, Ulkomaat B 1-3

Hyvönen, Heli (2009) *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D/51/2009, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23343/lahellam.pdf?...2

Kasekamp, Andreas (2010) *Baltian historia*. Tampere: Vastapaino

Kinds of family allowances (2019) Child allowance + Allowance for a family with many children: https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/en/family-and-child-protection/kinds-family-allowances (luettu 23.9.2019)

Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre*. Helsinki: Gaudeamus

James, Edward (2003) Utopias and anti-utopias. – *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Toim. Edward James & Farah Mendleshon. Cambridge: Cambridge University Press, 219–229

Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa.* Tampere: Vastapaino

Julkunen, Raija (2017) *Muuttuvat hyvinvointivaltiot: eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. Jyväskylä: SoPhi,

https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/tutkimus/sophi/126-150/sophi137

Kraav, Inger & Lahikainen, Anja-Riitta (2000) Perheen turva ja turvattomuus. – *Inhimillinen turvallisuus.* Toim. Pauli Niemelä & Anja-Riitta Lahikainen. Tampere: Vastapaino, 91–118

Lahtinen, Mikko (2017) Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 36 (2017): 1, 5–13, http://www.doria.fi/handle/10024/142546

Lauristin, Marju & Heidmets, Mati (2002) (eds.) *The Challenge of the Russian Minority. Emerging Multicultural Democracy in Estonia.* Tartu: Tartu University Press.

Lauristin, Marju & Vihalemm, Peeter (2002) The Transformation of Estonian Society and Media: 1987–2001. – *Baltic Media in Transition*. Toim. Peeter Vihalem. Tartu: Tartu University Press, 17–63

Lehtisaari, Katja & Kaasik-Krogerus, Sigrid (2018) Viro 100: Kaiken takana oli Nokia. *Politiikasta. Tutkimuksesta ajankohtaisesti ja ajattomasti*, 19.2.2018, https://politiikasta.fi/viro-100-kaiken-takana-oli-nokia/

Leppiman, Anu (2010) *Arjen elämyksiä: leiri- ja elämyspohjainen Arkipäivät-perhepalvelu sosiaalisen kokemuksen tuottajana*. Rovaniemi: Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 53, https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61753

Mannheim, Karl (1952) The Problem of Generations. – *Essays on the Sociology of Knowledge.* Toim. Karl Mannheim. London: Routledge, 276 –322

Neittaanmäki & Lehto (2018) Tekoäly muuttaa suomalaista yhteiskuntaa. *Tiedepolitiikka* 1/2018, 45–54

Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja-Riitta (2000) Johdanto. – *Inhimillinen turvallisuus.* Toim. Pauli Niemelä & Anja-Riitta Lahikainen. Tampere: Vastapaino, 9–17

Niemelä, Pauli (2000) Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. – *Inhimillinen turvallisuus.* Toim. Pauli Niemelä & Anja-Riitta Lahikainen. Tampere: Vastapaino, 21–37

Nätkin, Ritva (2002) Hyvinvointia perheille – väestöpolitiikka ja naisten toimijuus. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino, 176–194

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. – *Perhetyön tieto*. Toim. Jaana Vuori & Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino, 7–38

Rauhala, Pirkko-Liisa (2002) Havaintoja Suomen ja Viron sillalta. *Yhteiskuntapolitiikka –YP*, 67 (2002):5, 430–444, https://www.julkari.fi/handle/10024/101084

Rauhala, Pirkko-Liisa (2007) Virosta. *Yhteiskuntapolitiikka –YP*, 72 (2007): 3, 272–294, http://www.julkari.fi/handle/10024/100640

Reiter, Herwig (2012) On Biographical Alienation. *Zeitschrift für Soziologie*, Jg. 41, Heft 1, Februar 2012, 24–40, http://hdl.handle.net/1814/23515

Ronkainen, S. & Ylijoki, O-H. (1988) Perhe vuonna 2000 – pakko ja mahdollisuus. Yhteiskuntatieteen opiskelijoiden käsityksiä perheen asemasta. *Sosiaalinen Aikakauskirja*, 1988/2, 26–32

Rotkirch, Anna (2000) *The man question: loves and lives in late 20th century Russia*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntapolitiikan laitos

Sandberg, Otso (2015) *Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Tampere: TUP, https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96542/978-951-44-9677-6.pdf?sequence=1

Satka, Mirja (2011) Varhainen puuttuminen lapsuuden ja nuoruuden riskien hallinnoimisena. – *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Toim. Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen. Tampere: Vastapaino, 61–94

Selg, Marju (2007) Viron sosiaalityö ja kysymys perheen yksityisyydestä. – *Perhetyön tieto*. Toim. Jaana Vuori & Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino, 224–246

Seljamaa E. (2016) Silencing and Amplifying Ethnicity in Estonia, *Ethnologia Europaea*. 46(2). https://doi.org/10.16995/ee.1186

Sippola, Markku (2017) The Awkward Choices Facing the Baltic Worker: Exit or Loyalty. *Journal of Baltic Studies*, 44:4, 451–473. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01629778.2013.779059?needAccess=true

Soikkeli, Markku (2015) *Tieteiskirjallisuuden käsikirja*. Helsinki: Avain, BTJ Finland Oy

Statistics Estonia (2019)"The population of Estonia increased last year": https://www.stat.ee/news-release-2019-007

Vornanen, Riitta (2000) Teknologiset riskit ja turvallisuus. – *Inhimillinen turvallisuus.* Toim. Pauli Niemelä & Anja-Riitta Lahikainen. Tampere: Vastapaino, 321–344

Yesilova, Katja (2007) Perheen puolesta. Perhekasvatus Suomessa 1970–1990 -luvuilla. – *Perhetyön tieto*. Toim. Jaana Vuori & Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino, 39–64

[i] Kirjoituskutsut Viroksi: 1. Kirjutamisülesanne: Kujuta ette, et on aasta 2040 ja et toona korraldatakse suur rahvusvaheline pere poliitika kongress Tallinnas. Seal tõdetakse, et peaaegu kõikides arenenud tööstusmaades on lugupidamine paarissuhtest, perekonnast ja suguvõsast tõusenud. Võrreldes tänase olukorraga on eri põlvkondade vaheline suhtlemine tihenenud ja perekondade heaolu kasvanud. Mõtle välja millest see võiks tuleneda. Mis on toimunud siin ilmas läinud 23 aasta jooksul?

2. Kirjutamisülesanne: Kujuta ette, et on aasta 2040 ja et toona korraldatakse suur rahvusvaheline pere poliitika kongress Tallinnas. Seal tõdetakse, et peaaegu kõikides arenenud tööstusmaades on lugupidamine paarissuhtest, perekonnast ja suguvõsast kokku varisenud. Võrreldes tänase olukorraga on eri põlvkondade vaheline suhtlemine vähenenud ja perekondade probleemid lisanenud. Mõtle välja millest see võiks tuleneda. Mis on toimunud siin ilmas läinud 23 aasta jooksul?

[ii] Virolaisten opiskelijoiden kirjoitukset on suomentanut Carita Granat.
[iii] Saman tyyppiset sukupolvisuhteet olivat vallalla Neuvostoliitossa ja nykyisin Venäjällä (ks. Rotkirch 2000).
[iv] Esimerkiksi Markku Sippolan mukaan (2017, 456) Virossa oli vuonna 2009 eniten huumeidenkäyttäjien HIV-infektioita EU:ssa.
[v] Anu Leppimanin tutkimus on hyväksytty suomenkielisenä väitöskirjana Lapin yliopistossa, mistä ”syrjäytymis”-termin käyttö väitöskirjassa johtunee. Yleensä Virossa puhutaan mieluummin köyhyydestä kuin syrjäytymisestä ongelmana. Tutkimus oli käynnissä olevan perheleiritoiminnan ideointi- ja kokeiluvaihetta.